

Genius loci

– om idrætsrum som hoved-steder

af *Verner Møller*

Følelsen kan kun sige:
Det er sandt for dette subjekt og i dette
øjeblik,
og der kan komme et andet subjekt, et an-
det øjeblik,
som tager den nuværende fornemmelses-
udsagn
tilbage igen.
(Friedrich Schiller)¹

Indledning

Nærværende artikel udspringer af en tabsoplevelse. KIF-hallen i Kolding for enden af min barndomsgade – den hal, som jeg har brugt så mange timer i, siden jeg for år tilbage begyndte at spille håndbold – er ikke mere. Kommunen købte den udtjente hal blot for at rive den ned og bygge boliger i stedet. Med opførelsen af den store Koldinghal ved KIF-centret var der ikke længere brug for den. Salget og nedrivningen lukker et kapitel i foreningens historie.

Hallen var bygget og ejet af Kolding Idræts Forening, som ikke ville vente på, at Kolding Idrætsring eller kommunen skulle tage initiativ til det halbyggeri, foreningen i mange år havde næret ønske om. Realiseringen tog så småt sin begyndelse med oprettelse af KIFs byggefond i midten af 1940'erne. Det første spadestik blev taget i 1951. En stor del af materialerne købte man af Vejen kommune, der i forbindelse med en udstilling havde rejst nogle udstil-

lingshaller i byen bygget af barakker fra besættelsestiden. For at reducere udgifterne brugte frivillige KIFere nogle weekender på at rive disse haller ned, og i løbet af et par måneder var der trukket 85.000 søm ud, nedtaget 148 tagspær og 300 tagplader, 130 yderelementer, ca. 3.000 brædder og 400 bjælker blev stablet. Altsammen indgik i opførelsen af hallen i Kolding. Da den endelig stod færdig i 1956 havde foreningsmedlemmerne tilsammen brugt mere end 80.000 frivillige arbejdstimer.² Der var således tale om en usædvanlig hal.

Det var også en mærkværdig hal. Skønt den set med barneøjne var kæmpestor, var den i realiteten lille og noget atypisk, med gråhvidt linoleumsgulv, og vinduesfag i det skrå loft, som gjorde det unødvendigt at tænde lys om dagen. Ydermere levede banen ikke op til de internationale mål. Den var både for kort og for smal. Som børn tænkte vi selvfølgelig ikke på det, men senere lærte vi betydningen heraf. Det blev en regulær hjemmebanefordel, som blev større i takt med os. Jævnligt kunne man i forbindelse med vigtige divisionskampe læse de gæstende holds beklagelser over at skulle spille her. De kunne tydeligvis ikke lide hallen, men det kunne vi. Den havde en særlig charme. 'Opvarmningsrummet' var egentlig bokseafdelingens træningslokale, og herfra udgik hallens særlige sur-søde lugt, som givetvis stammede fra blandingen af sved og fed læder.

Vi, der havde spillet her siden ungdomsårene, elskede hallens intime atmosfære ubetinget. Tilkomne spillere skulle lige vænne sig til den, inden de overgav sig og blev 'rigtige' KIFere.

Hvis ikke Kolding Idræts Forening i midten af firserne var rykket op i 2. division, er det ikke godt at vide, hvor længe DHF ville have set igennem fingre med de mindre banemål. Men så tæt på eliten kunne afvigelsen fra den gældende standard 20 X 40 naturligvis ikke accepteres. Foreningen fik – med pålæg om at flytte banderne og udvide banen noget – dispensation en sæson. Derefter måtte en reglementeret hjemmebane findes. Klubben købte derfor en konkursramt svømmehal i et industri- og forstads kvarter og byggede den om til KIF-centret. Da det stod færdigt, var det i realiteten farvel til den lille hal i boligkvarteret.

I centret var der ingen dagslys og ingen fortrolig atmosfære. KIF-hallen blev i tiden herefter brugt til ungdomshåndbold og fik ikke den opmærksomhed, den behøvede. I al ubemærkethed fik den lov at forfalde. Enkelte gange efter udflytningen til centret måtte vi, når det var lejet ud til andre formål, bruge hallen til træning. Og selvom det vakte minder at slå sig igennem svingdørene ind til den gamle lyse hal, var det på den anden side hverken så bekvemt eller fortroligt som tidligere. Det virkede – tilgiv mig besjælingen – som om hallen mødte os mere reserveret, køligt.

Selvom jeg første gang så frem til at skulle træne der igen, gik det hurtigt op for mig, at det ikke var det samme. De mindre mål var pludselig irriterende nærværende og forhindrede en ordentlig træning, og stemningen var i den mellemliggende tid blevet fremmed og fremkaldte en følelse af utilpashed. Noget var sket. Jeg nærrede efter dette første gensyn med hallen ikke me-

re noget ønske om at træne der igen. Fortroligheden og den rette atmosfære fandtes nu et andet sted, i centret, hvor dagslyset ikke kunne trænge ind, og atmosfæren var anderledes.

Alligevel var det nærmest chokerende at konstatere, at hallen ikke længere findes. Det gav anledning til de følgende overvejelser over betydningen af idrættens rum.³ Overvejelser, der primært vil reflektere træk af debatten om den danske idrætsarkitektur og analysere 'stedsansen' heri med henblik på at bidrage til forståelse af 1) sammenhængen mellem affektivitet og stedsoplevelse og 2) forskellen mellem forskellige stedsopfattelser.

Idrætsrummets funktion

Det er ikke uden bekymring, jeg tager fat på emnet. Få ting har som steder evnen til at vække og binde følelser. Til gengæld er netop disse umanerligt svære at objektivere og gøre til genstand for analyse. Idrætsarkitekturen kan selvfølgelig udmærket analyseres arkitekturteoretisk og -historisk, hvilket f.eks. Hans Lyngsgård har gjort.⁴ Her drejer det sig om stedernes fakticitet. Men når det kommer til, hvad stedet betyder og siger – ikke i sig selv, men for og til de mennesker, der lever eller befinder sig der – er sagen straks anderledes uhåndterlig. Da er det stedets impressivitet, det handler om, og jagten herpå indebærer risiko for, at vi ledes ind i det rent subjektive. Spørgsmålet er, hvordan – om overhovedet – man kommer afsted med at objektivere selve stedsoplevelsen.⁵

Som udgangspunkt kan man i det mindste hævde, at idrætsrum skabes med formål for øje. De idrætsanlæg (haller, stadioner, gymnastiksale, tennisbaner, motorbaner, osv.) der ligger rundt om i landet, er ikke bygget tilfældigt efter pludselig indskydel-

se. Som regel er de blevet bygget (længe) efter, at der har vist sig eller er blevet artikuleret behov for dem. Undertiden har initiativet været rent privat; en interessegruppe har selv forestået byggeriet – KIF-hallen var et sådant eksempel. Andre gange er byggerierne blevet til på initiativ af borgere, mere eller mindre helhjertet støttet af kommunen.⁶ Endelig kan der være tale om rent kommunale anlægsinitiativer. Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at disse byggerier iværksættes uden pres fra idrættens 'græsrodde'.⁷ Og når det drejer sig om mindre anlæg som frit tilgængelige beachvolleybaner, skateboardramper eller større rullestøtteanlæg i byerne, tilvejebringes disse for at imødekomme nogle hjemløse, men iøjnefaldende kropskulturelle tendenser. Der er således ingen grund til at tro, at udformningen af idrætsbyggeri og -anlæg afspejler en overordnet strategi. Idrættens rum er først og fremmest brugerbestemt, og en ting præger idrætsbyggeriet mere end noget andet: *Funktionen*.

De påtænkte aktiviteter – organiserede eller uorganiserede – stiller nogle fordringer til byggeriet. Skal bygningen f.eks. fungere som multifunktionel boldspilshal, er der på forhånd stillet visse standardiserede minimumskrav til hallens rummelighed. Laver man derimod anlæg for at give særlige muligheder til de mange 'hjemløse' rullestøttebrugere, er kravene ikke i samme grad rigide. Skal anlægget være attraktivt, må det dog have en vis størrelse, en rullestøttevenlig belægning, samt visse udfordringer af varierende sværhedsgrad. Under skyldig hensyntagen til funktionen har arkitekten spillerum til at lægge sig efter eller formulere sine ideer op imod tidens herskende formsprog.⁸ Derfor er ikke alle idrætshaller rundt omkring ens, skønt mange rigtignok både ude og inde ligner hinanden til forveksling.⁹ Hvor der har

været midler til det, er de blevet præget af arkitektens formsprog, tidernes skiftende stil og smag og undertiden forsøgt tilpasset og formet efter det omgivende miljø. De ligger som forskellige udtryk og gør forskelligt indtryk. For idrætsudøvelsen gør det ingen forskel, om man spiller håndbold i Globen eller i Ikast Idrætshal. Om man umiddelbart foretrækker den ene hal fremfor den anden, er en smagssag. Det er udelukkende et spørgsmål om æstetik. Men bruger man hallerne, forandrer sagen sig.

Betydningsdannelsen – hjemmebanen som eksempel

Ser vi bort fra rent funktionelle forskelle som gulvets hårdhed, belysning, opstregning osv., der kan gælde som objektive begrundelser for at foretrække den ene hal fremfor den anden, skulle man tro, at det ville være uden betydning, om man skulle udfolde sig det ene eller andet sted. Men udøverne forholder sig ingenlunde indifferente til stedet. Straks man tager det i brug, påbegynder man en udveksling med det, og under denne vekselvirken foregår en betydningsdannelse.¹⁰ Vekselvirkningen med stedet foregår ofte under indflydelse af andre. Man mødes som modstandere eller holdkammerater. Behersker, hhv. svinger man med disse, giver det en fornemmelse af, at man indtager stedet. Er man i stedet den beherskede part, fører det derimod til en fornemmelse af, at man ikke kan finde sig til rette.

Begrebet hjemmebane er opklarende. I langt de fleste idrætter er det en fordel at være på hjemmebane. Sædvanligvis forbinder man hjemmebanefordelen med publikumsstøtte og dommerhjælp. Det er dog næppe fyldestgørende forklaringer.¹¹ Den egentlige grund findes i ordet. Når de fleste

idrætsudøvere opfatter det som en klar fordel at være på hjemmebane, skyldes det – som det træffende hedder – at man netop har hjemme her. Man er ikke bare bekendt med stedet, men tillige fortrolig med, og tryk ved det.

Hjemmebanen har en række af hjemmets kvaliteter. Den kan for et ydre blik være grim, uhyggelig eller kikset udsmykket, men for den hjemmevante har den sin egen charme, som netop følger af, at den er blevet en del af vedkommendes historie.

Man har ganske vist ikke som hjemme hængt billeder af brølende køer på søm over sofaen eller investeret i Bing & Grøndal-porcelænsfigurer, som pynter på skabet. Til gengæld har man levet intenst her. Man har spillet 'vigtige' kampe, trænet seriøst, pjattet, festet, fejret sejre og bearbejdet skuffelser. Knagerne, brusere, pokalskabene, de prægtige fotocollager over fortidige præstationer er herved blevet mere end tilfældige kulisser. Som 'vidner' til det altsammen, er de blevet historiebærere, som man omgås fortroligt. Gennem det levede liv er stedet blevet betydningsladet.¹²

For udebaneholdet har stedet også betydning, skønt den er anderledes. Dysten og de hermed forbundne omstændigheder ophæver udebanens tilfældighedskarakter, og gør den særlig. Nogle udebaner besøger man kun en enkelt gang, andre vender man med jævne mellemrum tilbage til. Hvordan man eksakt oplever disse, hænger som oven antydnet, sammen med styrkeforholdet. Begivenhederne gør indtryk. Derfor kan man glæde sig til at spille på visse udebaner, mens man kan være utilpas ved andre. Stederne kan objektivt set være meget lig hinanden, og alligevel kan de fremkalde vidt forskellige følelser, fra lyst og kampgejst til mismod og frygt.¹³

I sportens døde statistikker skjuler sig beretninger om stedernes uransagelige liv.

Hvis sportkommentatoren f.eks. fortæller, at Tottenham ikke har formået at vinde på Liverpools hjemmebane Anfield Road de seneste ti sæsoner, kan det lyde som ligegyldig kommentatorstøj. For ingen af spillerne har været med i al den tid, og Liverpools hold er ikke så dominerende som tidligere. Men det kan netop også høres som en understregning af, at stedet er en faktor. Tottenham er ikke kun oppe imod et solidt mandskab, de skal tillige forsøge at overvinde det særlige sted.

Idrætspladsen kan altså ses profant som en simpel flade eller plæne med tilknyttede faciliterende bygninger. Men den kan også betragtes under hellighedens synsvinkel, i nærheden af den oldromerske forestilling om en *genius loci*. Den første synsmåde er typisk for den udenforstående, der kan tilkaste stedet et ligegyldigt blik eller mere indgående vurdere og fascineres eller forarges over dets (mangel på) skønhed. Den anden er derimod typisk for dem, der er levende engageret i stedet og de begivenheder, som udspiller sig her: spillere, ledere og tilskuere. Det levede livs betydningsdannelse hæver stedet op over almindeligheden og tilføjer det særlighed. For den, der finder sit primære livsindhold i tilknytning til stedet, får det sommetider ligefrem sakral karakter.¹⁴

Synsmåder

Så langt turde det være godtgjort, at idrættens rum betyder forskelligt, alt efter hvem der kaster blikket på det. For én kan det foreligge fuldkommen dødt og uinteressant, for en anden kan det være arkitekturhistorisk interessant, for en tredje hjemligt, for en fjerde helligt. Hver især ser noget og overser noget andet, men ingen vil kunne påberåbe sig den rette betragtning. Inden for hver position kan idrætsrummet disku-

teres. Mennesker, som har levet med det danske landshold og fået et hjemligt eller helligt forhold til Idrætsparken, kan kaste sig ud i lidenskabelige diskussioner om (u)rimeligheden af ombygningen. Arkitekterne kan diskutere udviklingstendenser inden for idrætsbyggeriet. De idrætsfremmede kan – når de ikke forholder sig tavse – lufte deres utilfredshed med, at man overhovedet bruger ressourcer på at bygge sådan noget, når der er akut behov for andre og væsentligere ting som ungdoms- og ældreboliger. Men det er vanskeligt at samtale på tværs af positionerne, for det er væsensforskellige diskussioner, der føres, uden fælles logicitet. Samtale positionerne imellem vil derfor næppe have noget for sig. Ikke desto mindre har sportskritikken forsøgt at gøre idrættens rum til genstand for en generel kritik.

Sportskritikken satte markant præg på debatten om den hjemlige idrætsarkitektur, som især blev ført op gennem firserne. Hovedindvendingen mod de traditionelle idrætsrum var ikke deres antal, hensigtsmæssighed, uskønhed eller udformning. Det var rigtignok elementer i kritikken, men den helt centrale indvending mod idrættens rum var af kvalitativ art: Idrættens rum – som de lå spredt rundt om i landskabet – var urimeligt begrænsende og lidet inspirerende til kropslig udfoldelse. De rette linjer var (krops)disciplinerende og kontrollerende, tilrettelagt med henblik på præstation.¹⁵ Herved afspejlede de ikke blot industrisamfundets idealer, men befordrede ligefrem opdragelsen til dem. Idealet, man stillede heroverfor, var den krumme linje, som symbol for det uberegnelige, overraskende og spontane. Her så man fantasien animeret og muligheden for forløsning af kropskulturens frigørende potentialer.

I det videre er det ikke hensigten at tage

stilling til det (idræts- og kultur)politiske indhold i den sportskritiske tilgang til idrættens rum. Derimod skal det demonstreres, hvilke urimeligheder, der følger, når man forsøger at bevæge sig fra en i idrætslig henseende udvendig og objektiv betragtning af idrætsrum frem til en bestemmelse af stedets subjektrelaterede oplevelseskvaliteter.

Det sportskritiske blik – et eksempel

Litteraten Niels Vogensens analyse af Dalumhallen i Odense kan illustrere miseren. Vogensen går objektivt til værks. Han vil læse idrætshallen som tekst, men supplerer sin fremstilling med brugerinterview. Alle rede i konfrontationen mellem en brugers blik og Vogensens læsning af hallens ydre, artikuleres relevansstrukturbestemte opfattelsesforskelle. Vogensen giver selv en objektiv beskrivelse af hallen og omgivelserne og når frem til følgende:

Når bygningen virker funktionel og enkel, hænger det sammen med mangelen på udsmykning og bygningsmæssigt overflødige detaljer: bygningen skal ikke symbolisere noget som helst – den er ikke et monument og er ikke selvhøjtidelig på samme måde som visse andre kulturhuse: kirker teatre o.l. Hallen peger altså ikke på sig selv som bygning – tværtimod: Det er ikke den, som skal nydes. Det væsentligste foregår bagved murene.¹⁶

Heri har Vogensen ret. Hallen er ikke først og fremmest skabt for at fryde øjet, men for at give rum for visse aktiviteter. Man kan derfor undre sig over, at han alligevel i sit interviewmateriale har belæg for, at bygningen faktisk nydes. Således lyder en ungdomsspillers subjektive vurdering af hallen: »Den er stor, ikke? – og så ligger den et godt sted. Den ligesom pynter her,

hvor den ligger.«¹⁷ Skønt hallen altså ikke ligefrem kalder på opmærksomhed og beundring, er der immervæk nogen, der har fået øje på den og finder den smuk. Diskrepansen mellem det objektive, udenforstående blik og det subjektive, medlevende blik synes at kræve en forklaring, men citatet får lov at stå som en gåde i teksten, mens forfatteren haster ind i hallen og fortsætter sin objektive læsning.

Det første, han træffer på, er et skilt med ordensreglerne. De præsenteres i syv punkter. En interessant detalje er, at disse punkter de facto kun omfatter seks forbud. Det syvende og sidste punkt meddeler sanktionen ved overtrædelse: »Overtrædelse af ovennævnte medfører øjeblikkelig udvisning«. Alligevel bliver det i Vogensens tekst til syv forbud. Man kan selvfølgelig mene, at det er en detalje. Når jeg hæfter mig ved den, er det imidlertid ikke for at ride petisser, men fordi der ikke er tale om nogen ubetydelig detalje. Tværtimod viser det, hvorledes det (for)fører til fejllæsninger, forstørrelser og misforståelser, hvis man lader sin analyse inficere af analyseeksterne ærinder. Og som vi videre skal se, er der netop et sådant på tale. Den objektive læsning af idrætshallen som tekst foretages ikke alene på baggrund af en interesse for hallen som tekst. Den har derimod sportskritikken som forudsætning og mål. Derfor ser han noget andet end juniorbrugeren, når han står uden for hallen; derfor hæfter han sig ved ordensreglerne, som brugeren næppe bemærker, når han træder ind i hallen; derfor er det bestemte forbud, han hæfter sig ved, og derfor læser han disse negativt (ikke forundret for med sit udgangspunkt ved han på forhånd, hvad de hænger der for).

De forbud, han finder særligt interessante for sin læsning, lyder: »Boldspil bag mål og gange forbudt« og »Ophold i forhal for-

budt«. Det er restriktioner i forhold til hallens afbenyttelse. Hallen er altså ikke til rådighed for alle aktiviteter. Det første forbud begrundes han rimeligvis med, at boldspil skal foregå inden for de optrukne streger. »Det er her og ingen andre steder, at kropsudfoldelsen må finde sted.« Men så lægger han til:

Inden for boldbanens afgrænsede område er boldspillet og legen sat i system, kropsudfoldelsen er disciplineret, mens de samme aktiviteter uden for banen ikke er kontrollerede eller kontrollerbare i overensstemmelse med de idrætslige normer. Hallen synes ikke alene at være ramme om kropsudfoldelse, men også om kropsdisciplinering: vil man spille bold eller lege, må det foregå et bestemt sted, på en bestemt måde og under iagttagelse af bestemte regler.¹⁸

Denne uddybning er – hvis ikke aldeles arbitrær – ganske tendentiøs. Det er ikke hallen, der læses, men derimod fordomme over for sporten, der læses ind i hallen. Og efter samme mønster læses også det andet forbud. Egentlig er der ingen grund til at forbyde f.eks. børns sjipling i forhallen, hævder Vogensen, der er plads nok. »Men forbudet accepterer ikke andre kropslige aktiviteter end de idrætslige, som jo ikke udfoldes i forhallen, og slet ikke under de former.«¹⁹

Vogensen opererer primært med modsætningsparrene kropsudfoldelse versus kropsdisciplin og det ikke-kontrollerede versus det kontrollerede. I modsætning til den frie kropsudfoldelse mener han, at sporten disciplinerer og gør ufri. Men mon ikke en anderledes og mindst lige så plausibel læsning af forbudene er mulig.

Vi kan begynde med to af de forbud, som Vogensen ikke finder anledning til at gå i clinch med: »Flasker må ikke medbringes i hallen« og »Tobaksrygning i hallen forbudt«. Også disse forbud kunne siges at være kropsdisciplinerende og be-

grænsende. Snærende bånd for rygeren og alkoholikeren. Her er rationaliteten imidlertid iøjnespringende. Begge har evidens-karakter, lad os derfor nøjes med at nævne nærliggende argumenter for det første:

Flasker kan vælte og gå itu, og det er bolde velegnede til at forårsage. Derfor er det en god ide at holde disse genstande adskilte. Når flasker også er forbudt på udendørsstadioner, hvor risikoen for, at vildfarne bolde skulle forårsage den slags ulykker, er meget mindre, skyldes det, at man har erfaring for, at flasker frister op-hidsede og udisciplinerede tilskuere til at bruge dem som kasteskyts. Altså må flasker forbydes i haller og på stadioner. Men folk kan gerne købe bajere i cafeteriet og tage plastickrus med på stadion. Restriktionerne rækker med andre ord ikke længe-re, end at sportsentusiasterne godt kan drikke sig en fedtlever til.

Det synes nu oplagt at søge de andre forbuds udspring i samme diminutive rationale. I så fald kan forbudet mod ophold i forhallen ses som en simpel forholdsregel mod at stedet bruges til opvarmning, som det sker mange steder, fordi der her er en vis plads til det. Men den almindelige småhyggen sig med bolden som praktiseres under opvarmningen er lamper, vinduer og halgæster ikke altid forberedt på. Det ligger således lige for at læse forbudet som en simpel sikkerhedsforanstaltning (i øvrigt også mod at passanter svirpes af sjippetov, skønt det næppe har været inde i overvejelserne).

Og udfra samme forståelseshorisont kan forbudet mod boldspil bag mål og (på) gange begrundes med, at boldspil disse steder virker distraherende, foruden indebærer risiko for, at ukontrolleret boldspil vil resultere i, at vilfarne bolde finder vej til banen, hvilket er spilforstyrrende og også farligt. Sådan set er det altså egentlig ik-

ke legen, forbudet retter sig imod. Det er derimod sat for at forhindre ulykker og irriterationsmomenter.

Når ordensreglerne springer Vogensen i øjnene, og de nævnte punkter falder ham for brystet, er det fordi, han på forhånd forstår sporten som disciplinerende i negativ forstand. Han accepterer ikke sportens præmisser. Han overser helt banalt at alle, der kommer i hallen, kommer der frivilligt og har frihed til at forlade den, hvis de ikke vil være der på de gældende vilkår. Det, han læser som tegn på skjult kropsdisciplinering i sporten, kan lige så vel tages som udtryk for, at en vis selv begrænsning er nødvendig – som i alle sociale sammenhænge – hvis hallen skal kunne fungere efter hensigten. Det må man formode, brugerne er sig mere eller mindre bevidst, hvorfor de ikke finder forbudene mere disciplinerende end de forbudsskilte, man f.eks. finder i busser, hvor det henstilles, at man ikke samtaler med chaufføren under kørslen, spiser is osv.

Men Vogensen læser idrætsmiljøet med sportens negative disciplineringsfaktor for øje og får derfor øje på den overalt.²⁰ Der er intet positivt at sige om hallen, og derfor kan han afslutte sin objektive læsning i versaler med fynd og klem: »HVORFOR FAN' SKAL IDRÆTSHALLER VÆRE SÅ FIRKANTEDE, STANDARDISERED E OG KEDELIGE?«²¹

Efter læsning af »Idrætshallens tekst« er vi blevet klogere på Vogensens opfattelse af stedet. Vi er ligeledes blevet klogere på visse objektive forhold, at der er streger på banen, at der er et ordensreglement, og at der er forskellige rum beregnet til forskellige formål osv.

Til gengæld er vi ikke blevet klogere med hensyn til stedets appel: eller det forhold at mennesker bryder sig om at komme der og muntre sig med at dyrke diverse

idrætter. Her lades læserne i stikken med et tilbud om at dele opfattelse eller smag med forfatteren. Vil – eller gør – vi ikke det, kan vi i al stilfærdighed forsøge at besvare hans afsluttende spørgsmål: Når haller er firkantede, er det fordi, det er en formålstjenlig og hensigtsmæssig bygningsform, som muligvis gør optimal pladsudnyttelse (hvorfor langt størsteparten af alle bygninger for øvrigt har denne form).

At de skal være standardiserede i det ydre er som sagt langt hen økonomisk bestemt (jvf. note 9), at de også skal være det i det indre skyldes, at de er bygget med samme aktivitetsregister for øje. Det er altså funktionsbestemt og ikke bestemt af nogen kodeks for halbyggerier som sådan. Vil man andre aktivitetsformer, er der intet i vejen for at bygge anderledes haller hertil.

Endelig kan det godt være, at de firkantede og standardiserede haller forekommer forfatteren kedsommelige, men det er ikke ensbetydende med, at de er kedelige. Vogensen viser med dette led i spørgsmålet sig selv som normativ, skønt han artiklen igennem har bestræbt sig på at være deskriptiv. Derfor kan han efterlade det interessante skisma urørt, at standardhallen, om end den forekommer ham kedsommelig, ikke keder brugerne. Udfra en normativ betragtning er det nemlig ikke interessant, men blot tegn på brugernes begrænsning: deres manglende vurderingsevne, deres dårlige smag eller hvordan det – om nødvendigt – kunne beskrives.

Vi kan derfor konstatere, at selvom Vogensen har bevæget sig ind i halrummet, forbliver hans betragtning udvendig, og hans læsning hjælper os ikke videre i forsøget på at komme til forståelse af vekselvirkningsforholdet mellem rummet og den enkelte, hvad enten det af vedkommende opleves harmonisk eller fremkalder en fø-

lelse af dissonans. Til gengæld giver hans læsning belæg for, at rum fremkalder følelser og foranlediger subjektivitet – også hvor det modsatte tilstræbes.

Idrætsrummet som irritationsmoment

Opstregninger, mål og kurve – karakteristika i den moderne sportshal – taler sit tydelige sprog om, hvad rummet er beregnet til. For et sportskritisk blik er det et irritationsmoment, idet det synes at cementere det aktivitetsregister, som kritikken finder utilstrækkeligt, eller når det går højest, fremmedgørende og menneskeligt forarmende. Det synes sportskritikken, som om idrætsrummet ikke levner plads for alternativ kropsudfoldelse. Dette forhold kommer på eksemplarisk vis til udtryk i Henning Eichbergs *Leistungsräume: Sport als Umweltsproblem* (1988). Med den sigende titel: »Irritation und Fragestellung« indleder han et kapitel, hvori han beskriver to situationbilleder fra danske idrætshaller:

Ein Beispiel: Das Mitgliederblatt eines ländlichen Sportvereins auf Seeland berichtet über das gelungene Sportfest in der Sporthalle von Dalmose: Bilder zeigen unter anderem Volkstänzer in ihren traditionellen (oder traditionalistischen) Trachten. Sie tanzen auf dem spiegelblanken Boden, der durch die Linien der Ballspielfeldbegrenzungen gegliedert ist. Im Hintergrund sind die Wände der Sporthalle sichtbar, deren Kahlheit aufgelockert ist durch Basketballkörbe und Reklameschilder – Was stimmt hier nicht?

Ein anderes Beispiel: die Zeitschrift des Dänischen Jugend- und Gymnastikverbands berichtet über »alte Dorfspiele«. Spiele wie »Zur Stadt des Königs reiten«, »Pferdebeschlagen« und »Ziehkampf« werden beschrieben, um sie als neuen Übungsbestand zu empfehlen, der altdänische, volkliche Traditionen fortführt. Man sieht junge Leute in verschiedenen Stellungen in einer kahlen Sporthalle stehen. Ballfeld-

linien markieren den Fußboden. Die Szene hat Züge des Irrealen, eine eigentümliche Bezugs- und Sinnlosigkeit im Kontrast zur »volklichen« Absicht.²²

Eksemplerne præsenteres som anledning til forundring, men dyb er forundringen næppe. Hensigten med spørgsmålet: »Was stimmt hier nicht?« er snarere at vække læserens eftertænkning.

Spørgsmålet kan kort besvares: Der er tilsyneladende ikke overensstemmelse i tid. Folkedans og gamle lege, som har rødder i en anden tid, er her placeret i moderne omgivelser, atypisk i forhold til de steder, hvor aktiviteterne oprindeligt har udspillet sig. De traditionelle folkedragter understreger dette forhold. De hører normalt ikke hjemme i en, med forfatterens ord, kold sportshal. De hører tværtimod hjemme på mark og eng i nærheden af en varm kostald. Folkedans og gamle landsbylege er – eller *var*, skulle man vel snarere sige – bondekultur for fuld udblæsning. For det, de to situationer viser, er, at tidens gang medfører forandringer. Vi lever ikke længere i et bondesamfund. De gamle lege leges almindeligvis ikke mere, og folkedansens betydning er skiftet. Fra at være en integreret del af livet i bondesamfundet er det nu noget, man går til eller tager op ved festlige lejligheder. På samme måde er folkedragtens betydning skiftet. Den fungerer nu som dansernes specielle idrætstøj.

Anlægger vi et nøgternt og uromantisk blik på de afbildede fænomener, kan vi derfor svare anderledes: Idrætsfolkene er i idrætshallen iklædt deres idrætstøj, mens de udøver deres idræt. Der er intet, der ikke stemmer.

Med dette svar er der lagt op til et andet spørgsmål: Hvordan kan denne tilsyneladende uoverensstemmelse i tid irritere? Irritationen kan enten skyldes, at man er samtidskritisk indstillet, eller at man ser på

billederne med en nostalgisk-romantisk indstilling.

Ser man samtidskritisk på billederne, vil den standardiserede idrætshal opfattes som en manifestation af industrisamfundets sport eller konkurrenceidræts kolonisering af idrættens felt, der som negativ konsekvens har, at de ikke-konkurrenceorienterede idrætsformer bydes kummerlige vilkår. Billederne dokumenterer idrætshallen som et fremmedgørelsens sted, der aktivt bør bekæmpes. Irritationen udløses her af harme, som foranlediger aggression.

Ser man derimod nostalgisk-romantisk på billederne, vil opfattelsen snarere være fatalistisk. Den landlige bondeidyl med de muntre årstidsfester kommer aldrig tilbage, og de glade børns uspolerede leg ved gadekæret er en saga blot. De gode tider er forbi; asfalten og bilernes tyranni har for længst gjort barndommens land til et livsfarligt helvede, hvor leg må foregå indendøre eller bag hegn. Her virker hallen som et reservat, der end ikke er tilgængelig for alle til enhver tid. Irritationen udløses her af en smerte, som let leder til resignation.

Denne fremstilling af mulige forudsætninger skal ikke forstås, som var der tale om nødvendigvis separate indstillinger. En samtidskritisk indstilling kan udmærket have nostalgisk-romantisk islæt, ligesom den nostalgisk-romantisk indstillede meget vel kan synes, at verden bliver værre og værre. Indstillingerne kan endvidere uden problemer udmønte sig i en fælles kultur- og sportskritik. Når jeg adskiller dem her, er det for at påpege, at irritationen kan have rod i to idealsteder.

Under den nostalgisk-romantiske synsvinkel er det *fortidens lykkeland*, der er det foretrukne sted. Det, den nostalgisk-romantiske husker, eller har fået beskrevet og dannet sig forestillinger om, er blevet

levende i ham. Skønt imaginært, er dette sted virkelig for ham. Han kan levende forestille sig, hvordan det var (der) dengang, og derfor ser han med det samme, at noget ikke stemmer, når han præsenteres for billeder af aktiviteter fra den tid, som foregår i en moderne idrætshal.

Den samtidskritiske vinkel lægger derimod op til en anderledes omgang med virkeligheden. I stedet for at slå sig til tåls i en resigneret skuen tilbage, ser han en *fremtidsutopi* for sig hinsides fremmedgørelsen, hvor mellemmenneskelig aktivitet påny kan udfolde sig på autentiske vilkår. De dansende og legende mennesker i hallen ses i den henseende som et potentiale, der skal hjælpes til sin ret. At de omtalte billeder giver indtryk af, at deltagerne faktisk har moret sig med aktiviteterne under de kummerlige forhold, gør ikke indtryk på samtidskritikeren. At anføre det som argument for de typiske idrætsanlægs anvendelighed også til anderledes aktivitetsformer, vil han ikke opfatte som spor bedre end at argumentere mod byrenovering med henvisning til, at børn også leger og morer sig i slumkvarterer. Han ser straks, at noget ikke stemmer uanset stemningen synes passende.

Den samtidskritiske indstilling omsætter aggressionen i en indsats for at oplyse om forblændelsessammenhænge, i tillid til at fremtidsutopien kan realiseres.

Idrætsrummet som symbol

En grund til at sportskritikere ikke bryder sig om de etablerede idrætsanlæg: finder dem kedelige eller frastødende, er deres uintenderede symbolværdi. De ligger som bastante udtryk for den præstationsorientering, konkurrencementalitet og kropsdisciplinering, som sportskritikken vender sig mod. Derfor må andre symboler rejses. Det

er ikke nok (at kæmpe for), at de allerede eksisterende haller, stadioner, og gymnastiksale afsætter tid og plads til mere menneskelige bevægelsesaktiviteter. Der er noget fundamentalt i vejen med dem, de er inhumane, hvilket f.eks. Hans Lyngsgård formulerer:

Dyrkningen af den rette linies orden har bevirket, at mennesket gennem et væld af systemer er blevet lukket inde i en materiel verden, der vanskeliggør indsigt i livets mangfoldighed, helhed og åndelighed. Selv inden for de rette liniers område, matematikken og geometrien, må man erkende, at livet ikke kan forstås ud fra rette linier – tværtimod! Livet er fyldt med krumninger. [...]

I idrætten bliver der rokket ved den rette linies dominans. Nye bevægelsesformer og nye holdninger er i færd med at afdække idrættens »krumme« dimension. Denne bog kan forhåbentlig bidrage til at udviklingen i legemskulturen afspejles i en »krum« dimension i arkitekturen.²³

Med disse finale bemærkninger peger Lyngsgård på en igangværende kulturkamp inden for idrætten, og det er i dette perspektiv, talen om de rette og de krumme linjer må forstås. I realiteten tegner den traditionelle idræt naturligvis både rette og krumme linjer. Boldspil, som foregår inden for rette linjer, implicerer i høj grad »krumme« bevægelser: i finnerne, løbemønstrene, boldens skruede bevægelser. I visse boldspil omfatter spillepladsen også betydelige krumme linjer som basketballspillets trepointlinje, håndboldspillets streg og treme-meterlinje, eller fodboldspillets midtercirkel. Hundredmeterløbet er vel den rette linjes emblematiske udtryk i sporten, men tager man i stedet tohundredmeterløbet (der løbes af mange af de samme atleter) i øjesyn, finder man et løb, der tværtimod beskriver en kurve. Og betragter man endelig golfbanen, som rummer en af de mest gennemkommercialiserede, -professionaliserede og

-sportificerede idrætter, i betragtning, forekommer distinktionen aldeles uholdbar.

‘De krumme linjer’ forstås bedst som et symbolsk udtryk for opgøret med den målrettede, til-rette-lagte sport; og som led i kulturkampen er det af vigtighed, at dette symbol på forskellen mellem traditionel idræt og den fremvoksende alternative bevægelseskultur også kommer til syne i arkitekturen.²⁴

Bevægelseshuset i Gerlev

Som en konsekvens heraf tog man på Gerlev Idrætshøjskole i 1986 initiativ til et anderledes idrætsrum, som skulle være bedre egnet til at rumme og inspirere alternative bevægelsesformer. Man udskrev en arkitektkonkurrence. Initiativet var en udløber af skolens arbejde med at udvide opfattelsen af og begrebet om idræt, men det var også et idrætspolitisk udspil. Det knyttes eksplicit an til højskolens sportskritiske linje:

I den kulturpolitiske kritik af den dominerende idrætskultur, man også har arbejdet med på Gerlev Idrætshøjskole parallelt med udviklingen af en bredere idrætspraksis, har opgøret med det standardiserede og det ensrettede været et kardinalpunkt. Idrætten har gennem flere årtier været præget af en forestilling om enhed, og i denne enhedstanke har normer og værdier fra den olympiske præstationssport været dominerende.²⁵

I dette stykke begrundes nødvendigheden af en anderledes arkitektur. Hvis nye bevægelsesformer alene udvikledes inden for idrættens gængse rum, ville det på sin vis cementere forestillingen om en idrætslig enhed og overdøve aktiviteternes emancipatoriske og progressive indhold. De ville risikere at reduceres til blot endnu en farve på enhedsidrættens i forvejen brogede palet. Med et fundamentalt anderledes

idrætsbyggeri ville man derimod markere en forskel. Bygningen ville komme til at tjene som symbol. Man ville desuden undslippe præstationssportens dominans, eftersom rumindretningen ganske enkelt ville udelukke sporten. (Dette sidste er ikke mindst interessant, fordi man de facto praktiserer af- og begrænsning, samtidig med at man taler om at udvide rammerne for idræt.)

Inspirationen til det nye bevægelseshus var på den ene side nostalgisk-romantisk. Således anføres:

at den danske forsamlingshustradition rummer nogle vigtige erfaringer, som netop er gået tabt med udbygningen af de standardiserede idrætshaller. Det er forhold som en større intimitet, en større åbenhed, flere tværgående anvendelsesmuligheder, selvforvaltning, en sammenhæng mellem udformning og lokale behov osv., og det er måske især sådanne forhold, der gjorde forsamlingshusene til et anderledes dynamisk samlingspunkt for et lokalt kulturliv i bevægelse.²⁶

Hvis ikke vi allerede havde konstateret, at den nostalgisk-romantiske indstilling knyttede sig til en så levende forestilling om fortidens lykkeland, at den – skønt imaginær – har virkelighedskarakter, måtte vi studse over, at forfatteren kunne erindre (os om) vigtige erfaringer, som er gået tabt. Men disse erfaringer er naturligvis kun tabt for dem, der er henvist til udelukkende at leve samtidens tragiske virkelighed, ikke for dem, der har fortiden levende i sig. Dette ræsonnement overvinder det paradoks, at forfatteren kan åbenbare fortidens fortræffelighed for den samtidige, der måtte tvivle på, at forsamlingshuset havde mange flere anvendelsesmuligheder end den moderne hal og i sig selv animerede til et mere dynamisk lokalt kulturliv.

På den anden side spiller det samtidskritiske tydeligvis også en fremtrædende rolle

og i konkurrenceoplægget skitseres længslen efter at indløse fremtidsutopien. Blandt andet hedder det:

»Konkurrencen har (...) til formål at fremkalde forslag til et bevægelseshus, hvor dels disponeringen af rummet i højere grad udspringer af de nye bevægelsesformer, og dels hvor rummets form, farver og lys kan inspirere til endnu ukendte udfoldelsesmuligheder [...] og man understregede, at bevægelseshuset skulle bearbejdes »(...) som en rumarkitektonisk og billedkunstnerisk helhed. En helhed, som står i pagt med de tegn, symboler og myter, der kan spores i de nye bevægelsesformer.«²⁷

Med ønsket om, at rummet skal kunne igangsætte endnu ukendte bevægelser, lægges på sæt og vis op til, at rummet indbygges impetus. Man efterlyser med andre ord, at rummet *udstyres* med en *genius loci*.

I overensstemmelse med opfattelsen af utopiens virkelighedskarakter i de kritiske bevidstheder demonstreres endvidere, at man udmærket er klar over, hvad fremtidsutopien må gøres af. Der lægges vægt på anvendelse af organiske materialer og minimal brug af syntetiske, at huset er åbent for dagslyset, er tilknyttet naturen og har direkte adgang til det fri.²⁸

Skønt konkurrencebeskrivelsen giver meget vide rammer for arkitekternes kreativitet, synes idegrundlaget ikke at være mindre stringent, end hvor det drejer sig om traditionelle idrætsbyggerier. Hensigten er markant og retningen nøje angivet.²⁹ Den større frihed kan gives, fordi stedet ikke skal bruges til noget bestemt. Eller det, det bestemt skal bruges til – nemlig eksperimenterende bevægelse – stiller ikke bestemte krav til rumudformningen, som hvis stedet også skulle kunne rumme traditionelle eller alternative, men på forhånd definerede boldspil. Friheden med hensyn til udformning modsvares således af en begrænset anvendelighed.³⁰

Blandt de indkomne forslag tilfaldt

førstepremien ikke det mest visionære projekt, for *i realiteten* var der to forskellige opgaver, der skulle løses. Dels hvilket hus, der konkret skulle bygges i Gerlev (altså hvad var her og nu realistisk). Dels hvilke forslag, der skulle opmuntres med henblik på at animere til nytænkning i forbindelse med fremtidige idrætsbyggerier. Det mest visionære (det utopiske) var, som det omtrentligt fremstilles, ikke realistisk, hvorfor førsteprisen blev givet til et projekt, der kunne formidle et kompromis mellem de to hensyn:

Det drejer sig altså hverken om en dristig dekonstruktivistisk demonstration eller om et yderligtgående »heksehus«, men om en relativt moderat syntese af nytraditionelle og kurvede formsprog, af kubus/pyramidetag og kreds/rundform. Som syntese står det dog også i klar forlængelse af den danske tradition med det moderate, det mådeholdne. Bevægelseshuset balancerer således grundlæggende mellem det kvadratiske traditionelle træhus og den cirkulære cirkusarena, mellem krypten og stadion som to idrætslige arketyper (Warming 1987), eller – for at bruge kvindearkitekturens kategorier – mellem det mandlige og det kvindelige.³¹

Man sporer en vis skuffelse over realiteten som begrænsende faktor. Hvorom alting er: Det alternative bevægelseshus blev bygget, og Eichberg har hurtigt forsonet sig med det danske mådehold. Således hedder det forventningsfuldt i en efterbemærkning, skrevet mens huset var under opførelse: »En væsentlig ny oplevelse er, hvor utraditionelt huset bliver i forhold til sportens traditioner. [...] »Heksehuset forblev en utopi for fremtiden. De nye sanselige erfaringer med huset kan dog skabe en frugtbar irritation.«³² Her tales om en anderledes irritation, end de førømtalte billeder gav anledning til. Og knapt er det skrevet, før der videre fæstnes lid til, at bevægelsesfladens rundhed vil føre til et opgør med den rette linjes disciplinering og

huset således overskride kompromisets rammer. Måske vil det endda blive mere end et bevægelseshus. Følgende formulering giver indtryk af, at stedet har fået betydning som *stedfortræder*, hvad enten det er for fortidens lykkeland, en fremtidsutopi eller for den sags skyld begge dele. Som sådan kan såvel den nostalgisk-romantiske, som den samtidskritisk indstillede knytte affektive bånd til stedet, skønt det findes her og nu:

Ordet »bevægelseshus« lyder næsten for blegt. Er det dog et »heksehus« der vokser frem?

Det vil til syvende og sidst være brugerne og anvendelsen, der bestemmer husets navn. Man kan have tiltro til denne vekselvirkning, til dialogen mellem kroppene og huset, mellem mennesker og sten/træ, at der med livet også vokser et ord frem. Det vil være skolens elever, det levende ord, som i fremtiden sætter navn på erfaringerne. Og måske bliver det på den måde alligevel et heksehus?³³

Efter at have forliget sig med stedet – som trods alt ikke er en konventionel fortsættelse af den rette linjes byggeri, men rejser sig som et anderledes symbol og alene af den grund er anvendeligt, som udgangspunkt for bevægelser i kulturrevolutionær retning – markeres et anderledes håb. Det retter sig ikke længere mod stedet, men mod brugerne og deres 'dialog' med det. Huset skal tages i brug, før man ved, hvad det er. Med forlignelsen er der tydeligvis sket en erkendelsesmæssig transformation. Der er nu ikke længere noget i vejen for at forstå, at det er i brugen, stedet vil defineres. Inden er det blot en mulighedsramme. Det stående spørgsmål inden ibrugtagning er, hvad vil stedet blive i og med udvekslingen med idrætslivet? Hvad vil stedet komme til at betyde?

Stedsoplevelsen

Efter at stedet er taget i brug, skriver Eichberg endnu en efterbemærkning, hvor for-

ventningen og håbet forløses i begejstring. Han har set, hvordan rummet forandrer sig, hvordan det ligger åbent for forskellig brug, der bestandig omdefinerer stedet. Sommetider et cirkus, til andre tider en katedral, atter andre gange et forsamlingshus. Stedet lever med det liv, der leves på stedet, ligesom det forandrer sig med de forandringer, der sker på stedet. Bygningen forekommer således at være et velfungerende modstykke til det traditionelle idrætsbyggeris rigiditet (kun egnet til idrætsdiscipliner, som dybest set er kropsdisciplinerende). Men det skyldes netop det tolkende blik: at det *ses* sådan.

Hvor legitim, rimelig og fyldestgørende Eichbergs beskrivelse af stedets liv end er, forbliver det en fuldstændig subjektiv værdiladning eller fortolkning af stedsoplevelsen. Der kan ikke gøres indvendinger mod, at man oplever stedet som et cirkus, når man ser »tyrkiske olie-brydere med trommer og fløjter«, føler sig som i en katedral, når man overværer »antroposofisk lohe-land-gymnastik på spiralen« eller tænker forsamlingshus, når man oplever »Juletræet i midten og børnenes latter«. Men det kan der heller ikke, hvis man føler sig til stede i et helligt rum, når man rejser sig under nationalmelodiens afspilning før landskampen i den traditionelle hal, i pausen føler sig hensat i et cirkus, når akrobater viser springserier og klovnerier, eller oplever forsamlingshusstemning ved den lokale forenings juletræsfest samme sted. Den ene oplevelse er naturligvis ikke mere sand end den anden, uagtet andre kan have følt sig fremmedgjorte i det firkantede rum.

Det er altså ikke rummet, der leder til oplevelsen, men projiceringen af egne forventninger samt fornemmelser ved de konkrete begivenheder heri, som kastet tilbage på en selv udløser oplevelser i og af rummet. Danseren Isabel Eisens oplevelse af

bevægelseshuset kan tages som belæg herfor.

Bevægelseshuset blev ikke mindst bygget for at tjene som et dansens rum. Mange elever, som har danset her, har været begejstret for stedet, men Eisen, der kom forventningsfuld og positivt stemt overfor det anderledes rum, var ikke udelt begejstret for at arbejde med dans herinde. Følgende sentens fortjener opmærksomhed:

»Det var [...] spændende, at denne usædvanlige struktur var blevet ført ud i livet med særligt henblik på idrætsfolk og gymnaster, som skulle træne deres færdigheder her.

Jeg fik andre fornemmelser og tanker, da jeg selv skulle undervise i rummet.«³⁴

Fra en umiddelbar positiv opfattelse af rummet som præget af ro og harmoni, oplever hun det som uhensigtsmæssigt at arbejde i. Det, hun oplever, er, at rummet ikke er let at orientere sig i. Vil man noget bestemt med sin dans, nærmere bestemt noget der kræver koordinering og retning, er det afgørende, at man har noget at orientere sig efter. Det finder hun ikke i bevægelseshuset. Hun hæfter sig ved, at rummet let gør rundtosset, hvilket lyder som en trussel mod hendes kropslige intelligens. I det firkantede rum er der derimod vinkler, som kan fungere som retningslinjer for dansen. Det er rette linjer, men de er i Eisens beskrivelse hverken tvingende eller disciplinerende. De er tværtimod støttende. I stedet brænder hun den totalt omvendte pointe af, at rundheden tvinger. Hun erfarer i sin undervisning, at de frie trin, hvormed hun afslutter sin lektion, ikke fungerer så frit som i firkanten. Friheden fanges i uendelig kredsen. »Resultatet bliver en ensformig dynamik.« Hendes beskrivelse fremmaner et billede af elever, der som cirkusheste traver rundt i manegen; og hvad er bedre dresseret, mere disciplineret end disse?

Det, der skal interessere os, er ikke, hvem der har mest ret. Det fører ingen vegne. Ser vi imidlertid nøjere til citatet, finder vi et interessant perspektivskift. Det rum, Eisen umiddelbart tiltales af og finder behageligt at være passiv i, ændrer hun opfattelse af, idet hun begynder at arbejde her. Det er, som skiftede rummet karakter. Rummet virker i sig selv. Hun oplever sig domineret af det, og det er overraskende, skønt ved nærmere eftertanke slet ikke mærkeligt. For rummet er skabt for at *virke*. Det er netop ikke blevet til med henblik på bestemte funktioner. Det er først og fremmest skabt som alternativ. Idemæssigt skulle det udspringe af de nye bevægelsesformer, det skulle ikke defineres af dem. Dets form, farver og lys skulle kunne inspirere til endnu ukendte bevægelsesformer. Under disse forudsætninger er det ikke underligt, at stedet er blevet påtrængende med en tendens til at forstyrre *målrettet* arbejde. Som en løsning på sine problemer med at arbejde i rummet foreslår Eisen nogle flytbare vægge. Ved hjælp af disse ville hun selv kunne definere sit arbejdsrum. I grunden beder hun om midler, der kan få stedet til at 'holde kæft', så hun kan koncentrere sig. Perspektivskiftet kommer ved overgangen fra passiv til aktiv i rummet. Hendes oplevelse svarer således meget godt til forskellen mellem det påfaldende, iscenesatte bevægelseshus og det konventionelle og anonyme rum, hvor betydningen, alene knytter sig til anvendelsen.

Stemtheden

Det omtalte hus er bygget som symbol. Det skal først og fremmest rokke ved bevidstheden. Dets funktion som ideologisk markering og modspil til den dominerende idrætspolitiske linje har der ikke været lagt skjult på, og der er ingen tvivl om, at det

har udfyldt denne dobbelte rolle. Uagtet dets relative lidenhed er det analogt til kirkebyggeri.³⁵ Også bevægelseshuset er bygget for at stemme sindet: kalde følelser frem.

Men der er heller ikke tvivl om, at rummet på trods af Eisens indvendinger har fungeret som idrætsrum og været ramme om en masse menneskers oplevelser. Skolens elever har for en stor del opfattet rummet helt anderledes end hun. Og det er langt fra usandsynligt, at også de elever, Eisen har undervist, dem hun har set bevæge sig i ensformig kredsen, har haft intense oplevelser af bevægelsesglæde i netop de situationer.

Uanset om rummet er skabt for selv at virke, eller det er skabt med henblik på et særligt aktivitetsregister, hvor arkitektens primære opgave har været at skabe den mest funktionelle og mindst forstyrrende ramme, gælder, at så snart byggeriet er blevet *sted*, er det det enkelte menneskes liv, der bestemmer, hvad rummet bliver, men netop... for den enkelte bruger. Men det betyder ikke, at oplevelsen er uafhængig af de andre i rummet og andres syn på rummet. Tværtimod er stemheden, og den stemning, de andre bidrager med, med til at forme stedsoplevelsen.

Selvom Eisen skulle have ret i, at bevægelseshuset slet ikke er noget ideelt sted at arbejde med dans, er der intet til hinder for, at stedet opleves som et ideelt sted at danse. Historier om husets tilblivelse kan ligesom almindelig sympati med idegrundlaget medvirke til etablering af den rette sindsstemning. Hertil kommer, at projiceringen af egne følelser og forventninger kan virke forstærkende ind, og udløse danseoplevelser af en intensitet, som man ikke tidligere har haft. Pointen er imidlertid, at såfremt dette indtræffer, sker det i en transcendering, hvor rummet forsvinder som

bestemt sted. Det bliver betydningsløst. Situationen (op)levs *i sig selv*. Bagefter vil stedet atter blive nærværende, og oplevelsen vil blive forbundet med rummet. Det tilskrives betydning, valoriseres som et *inspirerende*, åndeligt rum, et sted med genius.

Til-stede-nærværelse

Altafgørende, for at steder *opleves*, er, at man er fuldt og helt til stede. Endnu engang har vi fat i vekselvirkningen. Med en lettere omskrivning af Bachelard (jvf. note 10) kan vi formulere det således: Rummet er i os, som vi er i rummet. Men det er nu på tide at forsøge at præcisere virkningsmekanismen nærmere. Til det formål kan det være hensigtsmæssigt at foretage en distinktion mellem registrering og oplevelse.³⁶

Allerførst kan vi konstatere, at ikke alle rum siger os noget. Vi har været en række steder, som vi ikke har hæftet os ved. Måske vil vi end ikke genkende dem, hvis vi senere kommer der igen. Har man været i Peterskirken i Rom, på Piazza della Repubblica i Firenze eller lignende steder, ved man imidlertid, at visse steder er uforglemmelige. Men de er også skabt til at gøre indtryk. Synet er overvældende, og man kan derfor fristes til at tro, at man har oplevet stedet, men det er ingenlunde sikkert, man har det. (Steds)oplevelse forudsætter, at man er til-stede-nærværende (hvilket er noget andet end stedets påtrængende nærvær, som kan besværliggøre oplevelsers indtræffen).

Selvom man på stedet slår hænderne sammen i begejstring, har man endnu ingen sikkerhed for, at man har foretaget andet end en registrering af stedet. Turistens flittige fotografering understreger denne omgang med virkeligheden. Oplevelse for-

udsætter engagement og selvforglemmelse.³⁷ I denne tilstand er man ikke blot registrerende, man fornemmer og både mærker og mærkes af stedet, som også sætter spor gennem de ufokuserede sanser.³⁸ Man er opslugt, samtidig med at man opsluger stedet.

Det er vanskeligt, at opleve steder uengageret. Oplevelsen af steder præges af omstændigheder og ting, som foregår, mens man er til stede. Kropslige aktiviteter befordrer selvforglemmelse. Rytmen i dans, boldspil, svømning, atletik osv. kalder på opmærksomhed. Koncentrerer man sig ikke fuldt ud om det, der foregår, bliver aktiviteten uinteressant og tiden lang, og stedet bliver en ligegyldig ramme. Engagerer man sig derimod i aktiviteten, får tiden fylde. Rum og tid flyder sammen i et langstrakt øjeblik, hvor (selv)bevidstheden transcenderes.³⁹ Derfor knytter der sig ofte oplevelser til idrættens rum.

Steder, hvor man således har levet engageret, vil, skønt de for en umiddelbar betragtning er anonyme og sjælløst udformede, ikke være ligegyldige. De vil være blevet erfarings- eller bevidsthedsrum. Man bærer dem således i sig. Kommer man samme sted (langt) senere, vil lugten, en berøring af væggen, lyden af en bold, der rammer banden, kunne fremkalde begivenheder eller småepisoder, som står frisk i erindringen. Tilsvarende hvis man fjernt derfra genkender en duft, en følelse, en lyd. Men hermed også sagt, at man først kan konstatere oplevelsen i form af genoplevelsen.

Oplevelsens karakter betyder endvidere, at jagten på oplevelser vil være en hindring for at sådanne indtræffer, og derfor er det måske u hensigtsmæssigt, hvis man indretter sine rum med særligt henblik på oplevelseskvaliteter. Eller rettere: vil man et sådant, er det vigtigste måske at tilstræbe

et enkelt, funktionelt og aktivitetsfokuseret rum. Et rum, der gør opmærksom på sig selv, vil måske være det bedst egnede til at fremkalde oplevelser i den udenforstående, der forstår at værdsætte arkitekturen, men på den anden side vil det som et handlingens rum være vanskeligere at sætte sig ud over.

Perspektivforskelle

Med disse sidste overvejelser har vi nået en grænse. Som det fremgår, kan man argumentere for de traditionelle idrætsrum med samme rimelighed, som man kan argumentere for nødvendigheden af ny og anderledes. Ved at fokusere på idrættens oplevelsesdimension er vi kommet dertil, hvor det ene synspunkt næppe kan privilegeres på bekostning af det andet. Skønt vi kan opleve fælles, er oplevelsens karakter ikke intersubjektiv, men privat.

Miseren er, at vi opererer med to væsensforskellige problematikker. Der er betydelig forskel på, hvordan idrættens rum *oplevs*, og hvordan samme *betragtes*. Ved at referere til egne og andres erfaringer i og med idrætsrum kan vi sandsynliggøre, at der er en sammenhæng mellem sted og oplevelse, og at denne er affektiv. Men netop dette udelukker samtidig præciseringen af, hvordan stedsoplevelser konstitueres. Anderledes koncist kan vi begribe betragtningen. Af analysen kan udtrages fire prototypiske blik.

- 1) Et ydre uinteresseret, der opfatter stedet ligegyldigt.
- 2) Et ydre interesseret, der vurderer stedet æstetisk.
- 3) Et indre interesseret, der læser stedet symbolsk/analogisk.
- 4) Et indre desinteresseret, der opfatter stedet som (u)hjemligt.

Det første tilhører typisk den tilfældige passant, som ikke har noget forhold til idræt. Det andet ydre blik vil typisk tilhøre arkitekten eller den bygningsinteressede, som interesserer sig for stedet i sig selv. Det tredje er typisk for samfunds-, kultur- og sportskritikerne. Disse anskuer rummet som repræsentation af idrætten. De er indre interesseret, for så vidt som de forholder sig til det, der foregår i rummet. Det er idrætten, der foranlediger blikket på rummet. Endelig tilhører det fjerde typisk udøveren, sportslederen og den medlevende tilskuer. Deres blik er indre desinteresseret i den forstand, at det først og fremmest er idrætten, der interesserer, mens synet på rummet er ufokuseret. Stedet opfattes gennem begivenheden, der giver det sin særlige farve.

I sportskritikken kobles interessen for idrætten med interessen for rummet. Det er derfor ikke underligt, at den har været toneangivende i debatten om idrættens rum. Det særlige indre interesserede blik ser imidlertid anderledes end udøverens desinteresseret, og det forhindrer indsigt i vekselvirkningen mellem udøver og sted. Det forbliver fremmed for sportens attraktioner.

Når sportskritikken fokuserer på rummet og læser det som en analogi til fabrikken eller varelageret, er det indlysende, at den forstår stedet som fremmedgørende. Men betragtningsmåden er ude af stand til at opfatte den anderledes betydningsdannelse, der finder sted, når man forholder sig desinteresseret til stedet. Det er grundlæggende sportskritikkens problem.

Når kritiske røster taler om sportens pervertering, og henviser til et stigende dopingmisbrug, spiseforstyrrelser og anden invaliderende kropsmisbrug, er det vanskeligt at afvise, at kritikken har noget for sig. Når den ser på idrættens rum som symbol

på denne sports hegemoni over kropskulturen, har den givetvis også fat i noget.⁴⁰ Det, kritikken imidlertid ikke ser, er virkningsmekanismen. Hvis der er tale om et tvangsforhold er det ikke, som tvang almindeligvis, ydre påført. Det er i så fald en indre tvang, en egen kraft, der binder udøveren til sporten.

En indsigtfuld kritik af sporten synes at måtte forankres i en forståelse af de attraktioner, som fører til 'sportsidiotens' besættelse. Oplevelsesdimensionen må inddrages, hvilket medfører det problem, at man må søge indlevelse i idrættens (mentale) rum samtidig med, at man opretholder en kritisk distance. Sagen synes at fordre et dobbeltblik.

Afslutning

De træk af debatten, vi har taget i øjesyn, har ikke været synderligt præget af medierende tilbøjeligheder, og Eisens læsning af bevægelseshuset i Gerlev, der både baserer sig på sanseerfaring og refleksion, vidner om de vanskeligheder, der følger med bestræbelsen på at objektivere det subjektive. Vores læsning tyder på, at der er en uoverkommelig kløft mellem den ufokuserede hengiven sig i idrætten(s) rum) og den distancerede og fokuserede betragtning heraf. Dette udmønter sig i to forskellige stedsopfattelser. Den ene forholder sig til stedet som funktionsrum, den anden som symbolrum.

Anledningen til nærværende analyse af idrættens rum var erfaringen af en oplevet idrætshals forsvinden. Aktualiteten findes i den standende debat om vandkulturhuset i DGI-byen.

Bølgerne er gået højt i organisationen, og svømmeudvalgsformand i DGI Storkøbenhavn, Karl Johann Carstensen, er gået i protest. Det, der har skilt vandene,

er spørgsmålet om, hvorvidt huset skulle indeholde et traditionelt firkantet bassin, der kunne bruges til konkurrence, eller man skulle vælge en anderledes udformning. Svømmerne, der foretrak et traditionelt bassin, blev ikke taget med på råd, og ledelsen besluttede sig for et superellipseformet, til svømmernes store fortrydelse. Det faldt dem for brystet: »at andre skal bestemme, hvordan svømningen skal udvikle sig i fremtiden.«⁴¹ Hermed sigter svømmeudvalgsformand Flemming H. Nielsen til DGI-formand Leif Mikkelsen, der sammesteds citeres for at mene, at »der er, skabt en facilitet som vil sætte nye normer for idrættens rum, og det vil påvirke og udvikle svømningen.« Flemming H. Nielsen mener imidlertid, at selvom der nok bliver tale om en attraktion, er der »ingen nyskabelse i det, det ligner andre badelande.« Og han fortsætter: »Jeg har det svært med begrebet nordisk badekultur, hvad er det egentlig? Kunne det ikke ligeså godt være et 25 meter bassin og sport på højt plan«.

Disse brudstykker af en skoldhed debat viser miseren i ren form. Det er et praktisk

over for et ideologisk syn på idrætten. Brugerne ved godt, hvad de vil have. Ideologerne ved til gengæld, hvad der er godt for brugerne. DGI er i organisationens selvforståelse bannerfører for den folkelige idræt. Derfor bygger den idrætsanlæg, som kan symbolisere folkelighed i en markeret afstandtagen til (den eliteorienterede) konkurrenceidræt, og derfor er kompromiset (en hæve-sænkebund, som ville åbne mulighed for at også konkurrencesvømmerne kunne få glæde af stedet) udelukket.

Hvordan vandkulturhuset til sin tid vil komme til at fungere, kan der kun gisnes om. Interessant bliver det, om stedets genius vil tage bedre vare på folkeligheden, end kommercielle vandlande og sportens rum. Med den alternative rumudformning vil man tydeligvis forsøge at sætte det folkelige i scene. Måske vil stedet blive en folkelighedens katedral. Det får tiden vise.

Indtil videre kan man blot konstatere, at når byggerier er blevet til på folkeligt initiativ, har der været en udpræget tendens til, at de er blevet funktionelle uden krummelurer, og som regel er de endt med at have firkantens form.

Noter

1. Friedrich Schiller: *Menneskets æstetiske opdragelse*, København 1996 (opr. 1793), s. 62.
2. Egon Bjernå m. fl. red.: *Kolding Idræts Forening 1895 – 1995*, Kolding 1995, s. 20.
3. Artiklen foretager ingen konsekvent sondring mellem rum og sted. Begreberne bruges i deres dagligdags betydning, dvs. undertiden synonymt (rummet som sted) andre gange med distinkte forskelle for øje (det lukkede rum, det bestemte sted). Hvor der er tale om det ene og det andet vil fremgå af konteksten.
4. Jvf. Hans Lyngsgård: *Idrættens rum. Nybrud i idrættens arkitektur*, Kbh. 1990.
5. Jørn Hansen & Søren Nagbøls artikel: »Ollerup Gymnastikhøjskole – Livsrum – bevægelseskultur og social identitet« i *Idræthistorisk Årbog*

1992, er netop et forsøg på at forstå denne u håndgribelige side af idrætsrummet. Artiklen er interessant, fordi den allerede i sin struktur rejser problematikken. Faghistorikeren Jørn Hansen er fascineret af stedet, men erkender, at de redskaber, han er udstyret med, er uanvendelige, når man søger forklaring på stedets karisma: »Hvori består det fængslende, det vedkommende ved Ollerup Gymnastikhøjskole, og hvilken nøgle kan anvendes til at åbne en sådan form for ikke-skriftlig kilde. Som omtalt er der ingen tradition for sådan et studie inden for historiefaget« (s. 21 f.). Han vil imidlertid ikke lade sagen strande her og allierer sig derfor med Søren Nagbøl, som foretager psykoanalytisk dybdehermeneutiske oplevelsesanalyser. Efter at Hansen har gjort rede for sit meto-

deproblem, spiller han bolden over til Nagbøl og forlader banen, mens Nagbøl dribler rundt på høj-skolen og meddeler læseren, hvad han ser. Hansen vender først tilbage sidst i artiklen, hvor han over små fire spalter giver en historisk perspektivering. Den markerede forfatterfordeling i artiklen tyder på, at Hansen – selvom han drages af stedets stemning eller mere lyrisk: stemme – ikke vil have sin faglighed beklippet, og man forstår udmærket bekymringen. Nagbøls fremstilling har utvivlsomt fat i ting, man ikke kan begribe med gængse metoder, men man må immervæk spørge sig, hvilken status det har, når Nagbøl, uden at ryste det mindste på hånden f.eks. skriver: »Forundringen breder sig, idyl med et bindingsværks bondehus på den ene side ved en sø, og hallen på den anden. En virkelighed som *man* ikke fuldtud kan give sig hen i, følelser, der hæfter sig på *en* som stimulerende forbud, det usædvanlige går igen som noget uvirkeligt virkeligt. Stemninger afløser hinanden som forbud, som må forskydes i aktiviteter der bygger på modellen: spænding – afspænding, men ikke fundamental hvile. Uoverensstemmelserne og den manglende gennemskuelighed efterlader *én* forvirret uforløst.« (s. 29, mine kursiveringer). Spørgsmålet er, om det generaliserende *man* har status af gyldig generalisering eller om ikke brugen af *én* er et mere klart udtryk for gyldighedens rækkevidde, og at denne ene, der har gyldighed for, netop er Søren Nagbøl. Og videre, hvis det forholder sig sådan, kan fremstillingen da alligevel med rimelighed kaldes videnskabelig? Og i bekræftende fald er de oplevelsesmættede stedbeskrivelser, som Politikens Ninka undertiden indleder sine fremragende interviewartikler med, da også videnskabelige, og hvis nej, hvorfor da ikke? Måske vil Nagbøl gøre gældende, at der til grund for *hans* oplevelse ligger *stor* teori, men betyder det så, at de teoriløse, der har levet på stedet og oplevet det anderledes, har oplevet det forkert? Er deres oplevelser ugyldige?

Hermed være påpeget at forståelse af stedets betydning – ikke dets arkitektur – fordrer modet til at bevæge sig ind i en gråzone for videnskabelighed.

6. Jvf. Kurt Klaudi Klausen: *Per Ardua ad Astra*, Odense 1988. Her gives bl. a. eksempler på, hvordan initiativrige interessenter i lokalmiljøer tager initiativ til pengeindsamling med henblik på bygning af idrætsanlæg, hvorefter kommunen går ind med et tilsagn om støtte med et beløb svarende til det indsamlede.
7. Bygningen af Koldinghallen kan her tjene som

eksempel. KIF-centret, som foreningen selv byggede, var en løsning på et akut problem, men den havde kun plads til ca. 800 tilskuere, og var derfor på ingen måde velegnet som opvisningshal. Den sportslige fremgang, der førte foreningen til en dominerende placering i dansk håndbold aktualiserede behovet for en hal af en størrelse, som foreningen på ingen måde selv ville være i stand til at finansiere. Derfor lagde man i årevis pres på kommunen for at få en publikumsvenlig hal i byen. Først efter at tv-transmitterede kampe begyndte at blive flyttet til haller i nabokommuner som Fredericia og Vejle tog kommunen fat på at udmønte deres erklærede gode vilje i handling. Og foreningen måtte hjemføre danmarksmesterskabet seks gange inden for et tiår, før byen fik den længe ønskede opvisningshal.

Et nyere og mere kendt eksempel er den famøse indmeldelse af Brøndby-supportere i Socialdemokratiet med henblik på at fremme stadionvenlige lokalpolitikeres kandidatur til byrådet i Brøndby kommune.

8. Hans Lyngsgård op. cit. gør således rede for, hvordan brutalismen gribes af de ægthedssøgende danske artikekter og sætter sit præg på de danske halbyggerier i 60'erne og 70'erne bl. a. idrætshallen i Ikast. Ifølge Lyngsgård på uheldig vis da brutalisme i kombination med fantasiløshed resulterede i betonbygninger, der mere mindede om kælder- eller sikringrum end livsrum. Samtidig giver han eksempler på eksperimenterende og atypiske halbyggerier som vartegnet Globen i Stockholm eller Alvar Aaltos idrætshal i Otaniemi i Finland. Disse bygninger er imidlertid også traditionelt funktionelle.
9. At der findes så mange identiske haller, forklarer Hans Lyngsgård således: »De internationale standarder fastlagde målene, og byggepraksis fastlagde form og konstruktion. Mange haller blev opført af frivillige organisationer med egen arbejdskraft og for indsamlede midler, derfor skulle hallen være billig, enkel og let at opføre. Det afstedkom en typisering af hallen. Samtidig var der i byggesektoren en generel udvikling hen imod, at de store byggefirmaer tilbød færdige byggerier til kunden (totalleverancer). Hallen blev hermed en vare, der på forhånd var færdiglavet, nøjagtig som en bil eller et fjernsyn. Der blev stort set ikke konkurreret på nye rumudformninger, men alene på teknik og økonomi.« (Hans Lyngsgård: »Gymnastikkens rum. Historie, kritik og fornyelse« *Centring* 85/2 Slagelse 1985, s. 137). Ud fra æstetiske kriterier kan man beklage denne udvikling,

men man må samtidig være opmærksom på, at denne typisering og rationalisering af idrætsbyggeriet er forudsætning for, at der overhovedet er blevet bygget haller også i tyndt befolkede områder. Alternativet til typehallerne er næppe smagfulde arkitekttegnede haller, men ingen haller.

10. Det er denne vekselvirkning, Bachelard rammer med formuleringen: »Jetzt sieht man es, die Bilder des Hauses bewegen sich in zwei Richtungen: sie sind in uns ebenso, wie wir in ihnen sind.« (Gaston Bachelard: *Poetik des Raumes*, Frankfurt a. M. 1987 (opr. 1957) s. 26 f.). Beskrivelsen nærer forestillingen, at vil man begribe rummets betydning, må man forlade den konkrete beskrivelsesform og vove sig ud over sprogets logos og åbne for mythos. I tråd hermed bruger Bachelard også i vid udstrækning digteres stedbeskrivelser som belæg i sin bog.
11. Måske er der en tendens til, at hjemmeholdet får tvivlskendelserne med sig i betydningsfulde kampe, og f.eks. i fodbold lidt lettere får tilkendt strafespark end modstanderholdet. Man kan ikke afskrive, at det psykiske pres, dommeren er underlagt i forbindelse med afviklingen af særligt betydningsfulde kampe, sommetider udmønter sig til hjemmeholdets fordel. I langt de fleste tilfælde er det imidlertid begrænset, hvad der står på spil, og hvilket pres dommeren udsættes for. Eventuelle uretfærdigheder kan da lige så godt ramme hjemme- som udeholdet.
12. Det er på sæt og vis dette, Roland Barthes har øje for i sin læsning af »Tour de France – Cykelløbet som Epos« (i *Mytologier*, Kbh. 1969). Det der har gjort denne diminutive tekst til en milepæl i sportslitteraturen er blandt andet, at den åbner for forståelse af stedets ånd. Han ser igennem det, udenforstående almindeligvis opfatter som en profan og i bund og grund ligegyldig anstrengelse, og finder en fortælling om heltenes kamp med en mytologisk verden, hvor der fra løb til løb føjes ny betydning til den legendariske geografi.
13. I denne forbindelse er Sigmund Freuds omgang med begrebet »Das Unheimliche« bemærkelsesværdigt. Han hæfter sig ved, at det lille ord »heimlich« blandt sine mange betydningsnuancer også implicerer en, som falder sammen med sin modsætning: »Das heimliche wird dann zum unheimlichen; [...] Wir werden überhaupt daran gemahnt, daß dies Wort heimlich nicht eindeutige ist, sondern zwei Vorstellungskreisen zugehört, die, ohne gegensätzlich zu sein, einander doch recht fremd sind, dem des Vertrauten, Behaglichen und dem des Versteckten, Verborgengehaltenen.

Unheimlich sei nur als Gegensatz zur ersten Bedeutung, nicht auch zur zweiten gebräuchlich. Wir erfahren bei Sanders nichts darüber, ob nicht doch eine genetische Beziehung zwischen diesen zwei Bedeutungen anzunehmen ist. Hingegen werden wir auf eine Bemerkung von Schelling aufmerksam, die vom Inhalt des Begriffes Unheimlich etwas ganz Neues aussagt, auf das unsere Erwartung gewiß nicht eingestellt war. Unheimlich sei alles, was ein Geheimnis, im Verborgenen bleiben sollte und hervorgetreten ist. (Sigmund Freud: *Gesammelte Werke* bd. XII Frankfurt a. M. 1947, s. 235 f.).

Oversætter vi disse betydninglag til dansk, hvor vi ikke har et så rent spil som i det tyske heimlich-unheimlich, finder vi nogle opklarende forbindelseslinjer. På den ene side har vi det hjemlige, det hemmelige og det hyggelige, hvoroverfor vi har det uhjemlige (eller fremmede), og det uhyggelige. Det ikke-hemmelige omtaler vi ikke som uhemmeligt, men bruger i stedet begrebet åbenbart. I tråd med Freuds iagttagelse er der en modsætning mellem det hjemliges betydninger: fortrolig og behagelig (eller hyggelig) og det uhyggelige. Men ikke mellem betydningerne det hemmelige (det gemte, det skjulte) og det uhyggelige. De er nærmere forbundne. I lyset af Schellings bemærkning, at tilsynekomsten, af det som burde være forblevet skjult, er uhyggelig, løses der op for statikken. Hjemmet er ikke altid hjemligt. Undertiden kan også hjemmet vise sig som uhyggeligt.

Appliceret på nærværende problematik forklarer det, at man sommetider føler sig fremmed på eget græs, og andre gange føler sig hjemme på udebane. I førstnævnte tilfælde relaterer følelsen sig typisk til afsløring af svaghed (hjemmepublikumets buhen kan da forstærke den uhyggelige følelse af fremmedhed); i sidstnævnte til en følelse af fortrolighed og sikkerhed i forhold til det, man står overfor.

14. Dette ser man i lande, hvor sporten betyder mere, end den gør herhjemme. Som eksempel kan man netop tage Liverpool F. C.s hjemmebane Anfield Road. En plade med klubbens symbol, The Liverbird, hænger over trappen til spillertunnelen. Som en gestus klapper spillerne rituelst hænderne mod denne plade, når de passerer den på vej til banen. The Liverbird tillægges betydning som genius loci. Og at det ikke kun er spillerne, der betragter Anfield som et ære- og betydningsfuldt stadion, vidner flg. beretning om: »The popular sanctification bestowed upon some football grounds does,

in some cases, go to the extent of treating them as actual cemeteries. Also at Anfield, fans have had their ashes scattered over the ground or over the Kop terrace. The legendary Bill ('Football's not a matter of life or death; it's more important than that') Shankly is one of them, while a former stadium cat is buried under one of the goal lines. [...] Within the stadium particular parts, not necessarily (indeed, invariably not) having the best view of the game, come to possess sacred qualities for those who regularly congregate there in the same place each week.« (John Bale: *Sport, Space and the City*, London 1993, s. 67 f.) I samme åndedrag understreger Bale, at de nævnte forhold ikke er unikke for Anfield.

15. Se Henning Eichberg: »De rette og de krumme linier. Idrættens miljø på vej mod den nye uoverskuelighed?« in *Centring* 1985 nr. 2, Slagelse 1985.
16. Niels Vogensen: »Idrætshallens tekst« in *Centring* 1982 nr. 3-4, Slagelse 1982, s. 155.
17. *ibid.* s. 154.
18. *ibid.* s. 156.
19. *ibid.*
20. Også i følgende interviewcitater, hvor en træner, som tager sig af puslingene (de 8-9 årige), siger: »De kommer jo bare for sjov. (...) det er først ved puslinge eller sådan noget de begynder at lære noget. (...) De var helt andre steder end inde på håndboldbanen. Så ku' de finde på så'n at løbe op til ishuse eller lige op til kiosken der og købe slik, og så render de med sådan en pose slik i baglommen under træningen«. Dette muntre stykke bliver i Vogensens optik til eksempel på, hvorledes drifts- eller lystafkald står overfor umiddelbar lystopfyldelse: »en af træningens væsentligste opgaver bliver da at fastholde børnene og de unge på afkaldet. Foruden dette driftmodelleringsaspekt, som er et af de helt fundamentale kendetegn, der adskiller idrætsmiljøet fra andre (konsumorienterede) ungdomsmiljøer, peger citatet også på den nødvendige indlæring af de funktioner, der knytter sig til forskellige områder i hallen.« (*ibid.* s. 159). Det er ikke til at sige, hvilke positive alternative ungdomsmiljøer uden driftsafkald forfatteren har i tankerne, men den figur, der fremstilles, er typisk for sin tid: det er den freudo-marxistiske tanke om *systematisk* repression. I denne forklaringsramme finder vi også grunden til, at det ikke kalder på overvejelser over, at den hal, der forfatteren ligger så ufåfaldende og uskøn, opfattes af en anden som smuk. Det er blot en understregning af systemets evne til at producere falsk be-

vidsthed. En mindre dramatisk opfattelse af interessekonflikten mellem slikspiseri og træning kunne være, at den i lille format udtrykker det generelle socialisationsvilkår: Hvis vi vil være og fungere sammen i samfund, er det nødvendigt, at alle må være parat til at udskyde drifts- og lysttilfredsstillelse. Overvejelsen ligger imidlertid i hånden på den sliksyge. Er det værd at udsætte sit begær efter søde sager for at være med. Hvis ikke, kan vedkommende frit forlade den sociale sammenhæng, som træningen udgør, og finde andre mere tilfredsstillende ting at beskæftige sig med. I det perspektiv bliver træningens vigtigste opgave ikke at fastholde børnene på afkaldet, men at vække et engagement som gør udskydelse lystøkonomisk attraktivt.

21. *ibid.* s. 161.
22. Henning Eichbergs *Leistungsräume: Sport als Umweltsproblem*, Münster 1988, s. 1.
23. Lyngsgård 1990 op. cit. s. 187.
24. Vigtigheden af en anderledes idrætsarkitektur udtrykkes emphatisk af Søren Riiskjærs redaktionelle indledning til *Centring* 1985 nr. 2 op. cit., hvor han skriver: Aktuelt er det netop sportens orden og sportens sammenhæng, der definerer vores kropshuse, og i kraft af standardiseringens og rationalitetens nødvendighed i sporten, udøver sportens arkitektur i høj grad sin magt over kroppens handlen. Det er denne magtudøvelse og denne magts indskrivning i kroppen, der står i centrum for dette nummer af *Centring*.« (s. 97). Den opfattelse, der her præsenteres, er, at idrætsarkitekturen er led i en magtkamp. I det lys er det klart, at de bestående idrætsanlæg ikke er adækvate rum for sportens modbilleder. Skønt det kan være vanskeligt at ræsonnere sig frem til virkningsmekanismen, er udsagnet nemlig, at sportens arkitektur vil indskrive sin magt i kroppen på de individer, der bevæger sig derind for at arbejde med andre bevægelser og kropsudtryk end vanligt i sportens rum. Som det fremstilles, besidder selve rummet evnen til at sportificere.
25. Søren Riiskjær: »Arkitektur er også idrætspolitik« i red. Søren Riiskjær & Henning Eichberg: *Bevægelse i arkitekturen*, Slagelse 1989, s. 5.
26. *ibid.* s. 6
27. *ibid.*
28. På baggrund af dette oplæg kom der 26 artige forslag, som alle brød med det standardiserede og ensrettede. Det kommer naturligvis ikke overraskende. For når man stiller op til konkurrence, gør man det som regel med den rette konkurrence-mentalitet, dvs. man indretter sig efter reglerne og

- yder sit bedste i forsøget på at vinde. Man kan fristes til at ironisere over det forhold, at man i forsøget på at præge idrætten i ikke-sportslig retning, gør det på sportens præmisser med 1. og 2. præmie, hædrende omtale og honorering af præstationerne. Men verden er endnu ikke revolutioneret, arbejdet på at producere alternativer til konkurrencesamfundet må indtil videre foregå på dette samfunds vilkår. At det ikke er helt enkelt at frigøre sig fra de herskende normer fremgår også af dommerpanelets betænkning. Det siges her »at der kun i få tilfælde helt overbevisende er arbejdet med helt nye ekspressive udtryksformer, – og at et større tværfagligt kunstnerisk samarbejde havde været ønskeligt.« (Dommerbetænkning in *ibid.* s. 101). Selvom samtlige projekter bryder »med de konventioner, der har ligget til grund for de sidste årtiers idrætsbyggeri«, (*ibid.*) og arkitekterne således har vist vilje til forandring, tænker de stadigvæk for 'firkantet' efter dommerpanelets smag.
29. Idet konkurrenceoplægget markerer ønsket om et anderledes idrætsrum ved at slå på den fantasiløse standardisering, som kendetegner traditionelle idrætsanlæg, ville det have været både spændende og relevant – hvis ikke hensigt og retning på forhånd var givet – simpelt hen at indkalde forslag til et alternativt idrætsrum med lige muligheder for dyrkelse af ulige idrætter og bevægelsesformer. Resultatet af et sådant oplæg kunne stadigvæk stå som symbol på mangfoldighedstesen.
30. Dette illustrerer Henning Eichbergs konkurrence-evaluerende artikel »Heksehøst bygges en anden gang. Eller: Bygger man overhovedet utopier?« (i Riiskjær & Eichberg op. cit.). Her gøres der rede for de mangfoldige udformningsmæssige muligheder. Barberet lyder det: »Aktuelle erfaringer med krops- og bevægelseskultur kan mindst lige så godt føre til sneglehuse eller labyrinter [...]« (s. 114). Men den påtrængende tanke, at man udmærket kan snegle sig i en firkant, men ikke strække sig i et sneglehus, minder om de alternative rumudformningers indbyggede idrætslige begrænsninger.
31. *ibid.* s. 125.
32. *ibid.* s. 129 f.
33. *ibid.* s. 130.
34. Isabel Eisen: »Arkitektur, stil og bevægelse« i *Gerlev Idrætshøjskoles årsskrift 1992*.
35. Kirken er, som ordet siger, et herrens hus. Her skal gudsordet forkyndes, men rumudformningen tjener andre formål. Der er en grund til, at det ser anderledes ud end menighedshuset eller universiteternes auditorier. De imponante katedraler er ikke synderligt velegnede som 'talerum', hvorfor præsterne i vores moderne tider kompenserer ved at bære mikrofon, så deres stemme kan lyde gennem højtaleranlæg. Symbolfunktionen er vigtigere.
- Nærmest som en understregning heraf blev prædiken frem til reformationen (og i den katolske kirke endnu længere frem) afholdt på latin. Følelsen var vigtigere end forståelsen, og husets størrelse med samt dets overvældende ikonografi var med til at stemme sindet ret og indgive følelsen af ringhed.
36. Denne distinktion er inspireret af humangeografens Yi-Fu Tuans præsentation af vor omgang med omgivelserne. Tuan opererer med forskellen mellem sensuel og intellektuel, mellem 'sensational' og æstetisk erfaring, og mellem sansernes samspil og fokuseringen på en enkelt sans (typisk synssansen: den sans mennesker værdsætter over alle øvrige sanser). Hvordan vi opfatter ting skifter med vores opmærksomhed og afstanden til tingene. »The farther out the world lies, the simpler it seems and the more readily one perceives it in an evaluative-aesthetic, as distinct from »swooning,« mode.« (Yi-Fu Tuan: *Passing Strange and Wonderful*, New York 1992, s. 166.) Men også med forskellig alder attenderer man ting forskelligt: »what people see at the seashore as adults may be significantly different from what they saw as children, even if they look in the same direction at physical features that have not themselves altered. (*ibid.* s. 97). Det er således karakteristisk, at omgangen med omverdenen sætter forskellige spor i os. En hel række hændelser og indtryk synes end ikke at efterlade det mindste spor. Sondringen mellem registrering og oplevelse har fremdeles til formål, at begrebsliggøre den kvalitative forskel mellem begivenheder og indtryk, som betyder noget på et eksistentielt niveau, og de hændelser og betragtninger som i bedste fald huskes lidenskabsløst, men som regel med tiden fortaber sig i glemslens vande.
37. Det er det, Nietzsche gør gældende, når han siger: »Iagttag *aldrig* for at iagttage! det giver en falsk optik, en skelen, noget tvangsmæssigt og overdrirende. At opleve som en villen-opleve – det fører ikke til noget. Man *må* i oplevelsen ikke se i retning af sig selv, ethvert blik bliver her til »onde øjne«. Friedrich Nietzsche: *Afgudernes ragnarok – eller hvordan man filosoferer med hammeren*, Kbh. 1993 (opr. 1888), s. 77.
38. Yi-Fu Tuan gør i sin *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*, New

Jersey 1974, på overraskende vis rede for den i grunden banale ide, at det er vore sansers særlige kapacitet, der udgør vilkåret for, hvordan vi oplever (og knytter affektive bånd til) steder. I samme ombæring fremfører han den pointe, at de ikke er afgørende for, hvordan steder opfattes. Skønt grundvilkåret er det samme, er der åbenbare forskelle mellem menneskers stedsoplevelse.

39. Det er dette, Mihaly Csikszentmihalyi har forsøgt at definere som flow jvf. hans *Flow. Optimaloplevelsens psykologi*, København 1991 (opr. 1989). En kort, men overbevisende skildring af tilstanden finder man i Kurt Lüders' »Sundhed, trivsel og velvære – set i et psyko-fysiologisk perspektiv« i Niels Kayser Nielsen m.fl. *Kroppens spejl*, Odense 1991.

40. At det meste idrætsbyggeri er uprangende, synes snarere at be- end afkræfte dette. I hvert fald lyder det hos Nietzsche: »[...] arkitekten var altid underlagt magtens suggestion. I bygningsværket skal stoltheden, sejren over tyngden, viljen til magt gøre sig synlig; arkitekturen er en slags magt retorik i former, snart overtalende, sågar smigrende, snart blot befalende. Den højeste følelse af magt og sikkerhed kommet til udtryk i det som har *stor stil*. Magten som ikke længere har et bevis nødvendig; som forsmår at behage [...] som hviler i sig selv, fatalistisk, en lov blandt love: Dette taler som stor stil for sig selv. – » Nietzsche op. cit. s. 79.

41. *Dansk Ungdom & Idræt* 1997 nr. 8, s. 5.